(مقالهٔ پژوهشی)

تدوین مقیاسی برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین و پیامدهای اخلاقی آن

مهسا اسمعیلی‌راد*، دکتر فرید احمدی

گروه فنّاوری اطلاعات، دانشکده مهندسی فنّاوری اطلاعات و کامپیوتر، دانشگاه صنعتی ارومیه

(تاریخ دریافت: 96/1/16، تاریخ پذیرش: 96/3/20) (چاپ فوری)

چکیده

زمینه: اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین یکی از انواع اعتیاد به تکنولوژی است که یک اعتیاد غیر دارویی و رفتاری محسوب می‌شود. اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین می‌تواند منجر به عدم تمرکز، اضطراب، افسردگی و کاهش عملکرد تحصیلی شود. در این پژوهش مقیاسی براساس مطالعات پیشین و بررسی‌های پژوهشگر برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین و با در نظر گرفتن تأثیرات منفی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی دراخلاق و رفتار کاربر در جامعه ایران طراحی گردید.

روش: روش پژوهش به صورت توصیفی- پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانشجویان دانشگاه صنعتی ارومیه است که از میان آنها 206 نفر (121 مرد و 85 زن) به عنوان نمونه آماری با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و مورد آزمون قرار گرفت. مقیاسی اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین به صورت فرم آنلاین برای دانشجویان ارسال شد. پایایی مقیاس با ضریب آلفای کرونباخ و روایی آن با تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی مورد ارزیابی قرار گرفت.

یافته‌ها: مقدار به دست آمده برای ضریب آلفای کرونباخ نشان داد که مقیاس از پایایی بالایی برخوردار است و نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان‌دهنده برازش مناسب مدل و روایی کل مقیاس بود.

نتیجه‌گیری: با توجه به مقادیر به دست آمده برای ضریب آلفای کرونباخ و شاخص‌های برازش مدل می‌توان نتیجه گرفت که مقیاس اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین و پیامدهای اخلاقی آن ارائه شده در این پژوهش با تعداد 34 گویه و 7 معیار می‌تواند به‌عنوان ابزار مناسبی برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین دانشجویان ایرانی استفاده شود.

کلید واژگان: *اخلاق، اعتیاد، شبکه‌های اجتماعی آنلاین*

سرآغاز

فناوری ارتباطات و اطلاعات تغییرات حائز اهمیتی را در شیوه زندگی ما ایجاد کرده است و می‌توان گفت که به یک بخش جدایی ناپذیر زندگی انسان تبدیل شده است، به خصوص با ظهور وب، مردم علاقه بیشتری به ارتباط از طریق اینترنت پیدا کرده‌اند و با به وجود آمدن شبکه‌های اجتماعی آنلاین این علاقه روز به روز افزایش پیدا کرده و موجب افزایش کاربران اینترنت شده است، امروزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین به یکی از فعالیت‌های اصلی کاربران تبدیل شده است. مردم از شبکه‌های اجتماعی بیشتر به منظور حفظ ارتباط با دوستان و به عنوان یک سرگرمی استفاده می‌کنند. در سال‌های اخیر سرویس‌های شبکه‌های اجتماعی آنلاین، علاوه بر وب سایت‌ها برای کاربران امکان دسترسی با روش‌های مختلف تحت وب، ایمیل و برنامه‌های کاربردی موبایل را ایجاد کرده‌اند، کاربران

* نویسنده مسؤول: نشانی الکترونیکی: mahsa.esmailirad @ gmail.com

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

می‌توانند به‌منظور دسترسی سریع و آسان به سرویس‌های شبکه‌های اجتماعی آنلاین این برنامه‌های کاربردی را بر روی گوشی‌های هوشمند[1] خود نصب‌کنند(1). امروزه تعداد کاربرانی که از شبکه‌های اجتماعی آنلاین استفاده می‌کنند به شدت رو به افزایش است و در دهۀ اخیر تعداد کاربران به یک بیلیون رسیده است، هم‌چنین تعداد افرادی که از ابزار موبایل خود برای دسترسی به شبکه‌های اجتماعی آنلاین استفاده می‌کنند رو به افزایش است و استفاده از برنامه‌های کاربردی شبکه‌های اجتماعی[2] یکی از فعالیت‌های اصلی کاربران گوشی‌های هوشمند است (1 و 2).

در دنیای واقعی شبکه‌های اجتماعی به ساختاری گفته می‌شود که شامل یک سری موجودیت‌ها مثل افراد و شرکت‌ها و ارتباط بین آنها می‌باشد، در واقع ارتباطات اجتماعی یک شخص منجر به ایجاد شبکه اجتماعی برای آن شخص می‌شود. در سال‌های اخیر این ساختار به اینترنت انتقال یافته است و با وجود آمدن شبکه‌های اجتماعی آنلاین همان ساختار در دنیای واقعی به دنیای مجازی انتقال یافته است، تعریفی از شبکه‌های اجتماعی آنلاین بیان می‌دارد «وقتی شبکه‌های کامپیوتری[3] موجب ارتباط افراد می‌شود و یا ارتباط بین آنها را سازماندهی می‌کند، به این ساختار شبکه‌های اجتماعی آنلاین گفته می‌شود»(3)، شبکه‌های اجتماعی آنلاین مانند فیسبوک، توییتر و لینکدین جز شبکه‌های اجتماعی محبوب هستند که هر کدام از این شبکه‌ها دارای ویژگی خاصی هستند و سرویس‌های مختلفی را برای کاربران خود ارائه می‌دهند، به طور مثال فیسبوک برای حفظ ارتباط با دوستان نزدیک و توییتر بیشتر برای انتشار اخبار استفاده می‌شود، درحالی‌که لینکدین برای ایجاد ارتباط حرفه‌ای است، با وجود این تفاوت‌ها هدف اصلی تمام شبکه‌های اجتماعی ایجاد ارتباط و تعامل بهتر بین کاربران است.

پیشرفت در حوزه فناوری و اطلاعات همانند سایر حوزه‌ها همواره با چالش‌های جدید همراه بوده است، یکی از مهم‌ترین چالش‌ها مربوط به حوزه اخلاق[4] در استفاده از فناوری است، مبحث اخلاق فناوری اطلاعات[5] یکی از موضوعات مهمی است که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار است که وظیفه اخلاق فناوری اطلاعات به این صورت تعریف می‌شود: «پیش‌بینی و تحلیل آثار فناوری بر فعالیت‌های انسانی و اجتماعی در چارچوب نظریه‌های اخلاقی موجود یا جدید و ارائه رهنمودها و تدابیر جهانشمول برای هدایت مسائل اخلاقی ناشی از توسعه این فناوری» (4 و 5). با توجه به گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین و با توجه به نفوذ شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زندگی روزمره، کاربران شبکه‌های اجتماعی همواره با مسائل و معضلات اخلاقی[6] استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین مواجه هستند. با وجود تمام مزایایی که شبکه‌های اجتماعی آنلاین برای کاربران خود داشته‌اند، استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین معایب و معضلات اخلاقی را هم برای کاربران خود در پی داشته‌اند که از جمله معایب شبکه‌های اجتماعی آنلاین می‌توان به مواردی مانند شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار، نقض حریم خصوصی[7] افراد، ایجاد احساس غم و افسردگی، افزایش استرس، کاهش ارتباط رو در رو و مجازی شدن روابط و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین اشاره کرد (6-9)، از میان موارد اشاره شده اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین[8] یکی از مهم‌ترین معایب استفاده از شبکه‌های اجتماعی است که با توجه به افزایش کاربران این شبکه‌ها و امکان دسترسی به اینترنت در هر مکان و هر زمان روز به روز احتمال افزایش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین بیشتر می‌شود.

اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین یکی از انواع اعتیاد به تکنولوژی[9] است که به عنوان یک اعتیاد غیردارویی[10] و مربوط به روان شخص است و به حالتی گفته می‌شود که شخص از شبکه‌های اجتماعی آنلاین بیش از حد و به صورت مشکل زا استفاده می‌کند. اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین مانند سایر اعتیادهای سنتی می‌تواند منجر به تأثیرات منفی در اخلاق و رفتار کاربر شود؛ منزوی شدن و دوری از خانواده و اطرافیان، بی‌توجهی به سلامت فردی، تغییر سبک زندگی به منظور گذراندن زمان بیشتر در شبکه‌های اجتماعی، بی‌توجهی به مسئولیت‌های تحصیلی و شغلی، تغییر الگوی خواب برای گذراندن زمان بیشتر در شبکه‌های اجتماعی، درروغ گفتن به افراد خانواده برای توجیه استفاده بیش از حد، افت تحصیلی و

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

جدول1: مطالعات انجام شده در خصوص اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین

ردیف	پژوهش	مورد تحقیق	نتیجه
1	(1)	رابطه استفاده از اپلیکیشن‌های موبایل شبکه‌های اجتماعی و اعتیاد به گوشی‌های موبایل	ارتباط مستقیم بین استفاده از اپلیکیشن‌های شبکه‌های اجتماعی و اعتیاد به گوشی‌های هوشمند
2	(2)	ارتباط بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی،کیفیت خواب و شکست شناختی در کارهای روزانه	ارتباط مستقیم بین وابستگی به شبکه‌های اجتماعی و کاهش کیفیت خواب و شکست شناختی
3	(10)	ایجاد و ارزیابی ابزار تشخیص اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی	ایجاد یک مقیاس برای سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی
4	(9)	ارتباط خصیصه‌های روانشناسی دانشجویان با اعتیاد و استفاده زیاد از فیسبوک	ارتباط مستقیم خصیصه خودکم بینی و افسردگی با اعتیاد به فیسبوک
5	(11)	ارتباط بین خصیصه‌های روانشناختی و رفتارهای مربوط به کاربران گوشی‌های هوشمند	ارتباط مستقیم ترس اجتماعی و مادی‌گرایی با اعتیاد به اینترنت
6	(12)	ارتباط بین اعتیاد به گوشی‌های هوشمند و سطح رضایت از زندگی	اعتیاد به گوشی‌های هوشمند موجب افزایش اضطراب و کاهش سطح رضایت از زندگی می‌شود.
7	(13)	تأثیر مشکلات شخصی بر سطح اعتیاد به گوشی‌های موبایل	ارتباط مستیم ترس اجتماعی و افسردگی با اعتیاد به گوشی هوشمند
8	(14)	مقایسه شاخص‌های اعتیاد به گوشی‌های هوشمند در دو کشور فرانسه و اسپانیا	در اسپانیا کاربران معتاد بیشتر دارای مشخصه خطا و در فرانسه بیشتر دارای خصیصه عدم توانایی کنترل هستند.
9	(15)	ارتباط متقابل خصیصه‌های شخصیتی و افزایش ریسک اعتیاد به اینترنت	ارتباط مستقیم عصبی بودن با اعتیاد به اینترنت
10	(16)	ارتباط بین مشخصه‌های روانشناختی و اعتیاد به گوشی دانشجویان مونت	ارتباط مستقیم برون گرایی و اضطراب با اعتیاد به گوشی‌های موبایل
11	(17)	تعیین ارتباط بین اعتیاد به اینترنت و استفاده مشکل زا از گوشی موبایل	رابطه مستقیم بین استفاده زیاد از اینترنت با اعتیاد به گوشی هوشمند و شکست‌های شناختی
12	(18)	ارتباط بین اعتیاد به گوشی هوشمند و افسردگی در بین نوجوانان کره‌ای	ارتباط مستقیم و دوطرفه بین افسردگی و اعتیاد به گوشی هوشمند
13	(19)	ارتباط بین خصیصه‌های شخصیتی و اعتیاد به گوشی‌های هوشمند در بین دانشجویان	ارتباط مستقیم مادی‌گرایی و بی‌ثباتی با اعتیاد به گوشی‌های هوشمند
14	(20)	ارتباط بین اعتیاد به اینترنت و ترس اجتماعی، افسردگی نوجوانان آسیایی	ارتباط متقابل و مستقیم ترس اجتماعی و افسردگی با اعتیاد به اینترنت
15	(21)	ارتباط بین اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی و پریشانی روانی و اعتیاد به اینترنت	اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی منجر به پریشانی روانی و اعتیاد به اینترنت می‌شود.

ایجاد مشکلات خانوادگی از تأثیرات منفی اخلاقی و رفتاری اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین است که در نتیجه این تأثیرات شخص در دراز مدت دچار احساساتی مانند استرس، اضطراب و نارضایتی در زندگی می‌شود (8 و 9).

با توجه به ظهور پدیده اعتیاد به تکنولوژی، نگرانی‌هایی که در مورد سلامت اخلاقی[11]، جسمی و روانی کاربران تکنولوژی‌های جدید ایجاد شده است، این نگرانی به خصوص در مورد نوجوانان و جوانان که علاقه‌ی بیشتری برای استفاده از تکنولوژی و اینترنت دارند بیشتر مورد توجه قرار گرفته است، این امر موجب شده پژوهشگران زیادی به تحقیق و بررسی عوامل تأثیر گذار در اعتیاد به تکنولوژی و آسیب‌های ناشی از آن بپردازند، در جدول 1 به برخی از این پژوهش‌ها اشاره شده است.

در پژوهش مربوط به سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین نوجوانان که در سال 2015 انجام شده است، هفت معیار برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین معرفی شده است که این معیارها عبارتند از: عدم توانایی در کنترل

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

مدت زمان استفاده، وابستگی، ناسازگاری با محیط اجتماعی، کاهش عملکرد تحصیلی، سندروم خودداری[12]، تغییرات خلق و خو و از دست دادن علاقه به سایر فعالیت‌ها(6). در پژوهشی دیگر در سال 2014 چهار معیار، بازپس گرفتن[13]، تحمل، مشکلات زندگی و رضایت جایگزین برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه اجتماعی فیسبوک معرفی شده است (5). در پژوهشی که در سال 2016 انجام شده است، دو مورد بازپس گرفتن و اضطرار[14] در استفاده نیز به عنوان دو معیار اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین در نظر گرفته شده‌است (2)، و در پژوهشی که به منظور سنجش میزان اعتیاد به گوشی‌های هوشمند به واسطه اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین انجام شده است، شدت استفاده از اپلیکیشن‌های شبکه‌های اجتماعی آنلاین به عنوان معیار اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی در نظر گرفته شده است (1)، در پژوهش حاضر با توجه به نتایج به دست آمده 7 معیار برای سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین انتخاب شده است؛ نگاره1 معیارهای انتخاب شده در پژوهش را نشان می‌دهد که این معیارها به صورت زیر تعریف می‌شوند:

1) عدم توانایی تحمل: شخص نیاز به سپری کردن زمان بیشتر در شبکه‌های اجتماعی آنلاین دارد تا زمانی که به یک سطح رضایت برسد که این امر موجب عدم توانایی در کنترل استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین می‌شود (6).

2) مشکلات زندگی: این مشکلات شامل کاهش عملکرد تحصیلی، عملکرد حرفه‌ای و ناسازگاری با افراد خانواده، دوستان و اطرافیان است (5).

3) سندروم خودداری: در صورتیکه شخص نتواند به شبکه‌های اجتماعی آنلاین دسترسی داشته باشد و یا وقفه‌ای در دسترسی به شبکه‌های اجتماعی آنلاین ایجاد شود دچار بی‌قراری، بد اخلاقی و اضطراب می‌شود و با دسترسی به شبکه‌های اجتماعی آنلاین این حالات از بین می‌رود (6).

4) وابستگی: وابستگی زمانی رخ می‌دهد که یک فعالیت به سایر فعالیت‌های دیگر اهمیت بیشتری پیدا کند و در نتیجه افکار، احساسات و رفتار شخص را تحت تأثیر قرار بدهد و در این حالت فرد نیاز دارد که یک رفتار را به طور مداوم تکرار کند، به نظر شخص معتاد مزایای این رفتار بیشتر است و به عوارض آن در طولانی مدت توجهی ندارد (6).

5) رضایت جایگزین[15]: در این حالت شخص احساس می‌کند زندگی بدون شبکه اجتماعی آنلاین کسالت‌بار و خسته‌کننده خواهد بود و علاقه به استفاد زیاد از شبکه‌های اجتماعی و دوست شدن با افراد بیشتر در شبکه اجتماعی دارد (5).

6) شدت استفاده از اپلیکیشن‌های موبایل شبکه‌های اجتماعی آنلاین: شخص به طور مدام و در هر مکان و زمان از اپلیکیشن‌های شبکه‌های اجتماعی آنلاین برای استفاده از شبکه اجتماعی آنلاین خود استفاده می‌کند.

7) تغییرات خلق و خو: تغییر در احساسات و رفتار شخص که دراثر استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین ایجاد می‌شود، نوجوانان و جوانان برای فراموشی مشکلات خود و کاهش احساست منفی مانند احساس گناه، اضطراب و ناراحتی از شبکه‌های اجتماعی آنلاین استفاده می‌کنند، به عبارت دیگر شخص عادی برای بهبود رفتار خود از شبکه‌های اجتماعی آنلاین استفاده می‌کند درحالی‌که یک فرد معتاد، برای تسکین و کاهش پریشانی خود از شبکه‌های اجتماعی آنلاین استفاده می‌کند که البته این تسکین فقط برای مدت کوتاهی دوام خواهد داشت (6).

با توجه به پیشینه پژوهش تا کنون در ایران مقیاسی به منظور سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین و پیامدهای اخلاقی آن ارائه نشده است، از این رو با در نظر گرفتن افزایش احتمال اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین و با در نظر گرفتن تأثیرات منفی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی در اخلاق و رفتار کاربر در این پژوهش مقیاس اخلاقی برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین دانشجویان ایرانی ارائه شده است، که سؤالات مطرح شده در این مقیاس با در نظر گرفتن تأثیرات منفی در اخلاق و رفتار کاربر طراحی و جمع آوری شده است؛ تأثیرات منفی در اخلاق و رفتار شامل مواردی مانند: تغییر سبک زندگی برای گذراندن زمان بیشتر در شبکه‌های اجتماعی، دروغ گفتن به افراد خانواده برای توجیه استفاده بیش از حد، افت تحصیلی، ایجاد مشکلات خانوادگی، بی‌توجهی به سلامت

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

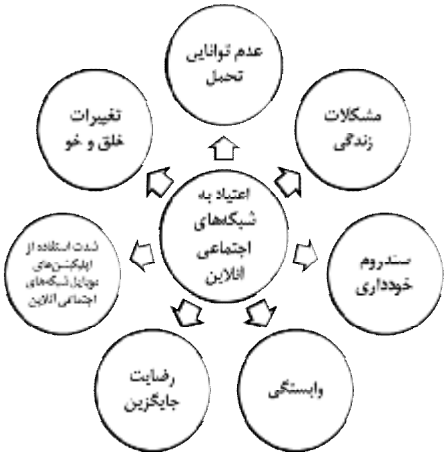

نگاره 1: معیارهای اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین

فردی، نادیده گرفتن مسئولیت‌های تحصیلی و شغلی، غفلت از کارهای ضروری مانند غذا خوردن و دوری از افراد خانواده و دوستان می‌باشد.

روش

پژوهش حاضر به صورت توصیفی-پیمایشی است که در نیمه دوم سال 1395 انجام گرفت، جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانشجویان دانشگاه صنعتی ارومیه بود که در سال تحصیلی 1395-1396 در حال تحصیل بودند که نمونه‌ای به حجم 215 نفر از بین دانشجویان دانشگاه صنعتی ارومیه با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و مورد آزمون قرار گرفت. نمونه آماری شامل دانشجویان دختر و پسر دانشگاه صنعتی ارومیه بود که بازه سنی دانشجویان مذکور بین 18 تا 30 سال بود. مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین به صورت فرم آنلاین گوگل طراحی و برای 215 نفر از دانشجویان ارسال شد، پاسخ‌های مربوط به 9 نفر به دلیل عدم پاسخ مناسب از بین پاسخ‌های جمع آوری شده حذف و در نهایت داده‌های جمع آوری شده مربوط به 206 نفر شامل 121 نفر مرد و 85 زن برای انجام تحلیل عاملی در نظر گرفته شد. طراحی مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین در چندین مرحله صورت گرفت، ابتدا گویه‌های مربوط به سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین از بین سنجه‌های معرفی شده در پژوهش‌های پیشین استخراج شد که به این منظور از سنجه‌های معرفی شده در جدول2 استفاده شد، به این صورت که سؤالات غیر مرتبط به بازه سنی دانشجویان در مقیاس اول انتخاب نشد، در مورد گویه‌های مقیاس اعتیاد به شبکه اجتماعی فیسبوک با توجه به مفهوم مقیاس واژه "شبکه اجتماعی فیسبوک"به "شبکه‌های اجتماعی آنلاین" تغییر یافت، از مقیاس اعتیاد به گوشی‌های هوشمند، تنها گویه‌های مربوط به سنجش اعتیاد به اپلیکیشن‌های شبکه‌های اجتماعی آنلاین انتخاب شد و مقیاس چهارم شامل 9 گویه بود که تمامی موارد انتخاب شدند، که در نهایت 35 سؤال جمع آوری شده و از زبان انگلیسی به زبان فارسی ترجمه شدند و سپس از چند متخصص در حوزه روانشناسی و زبان انگلیسی خواسته شد تا سؤالات را مورد بررسی قرار دهند تا ایرادهای مربوط به ترجمه و محتوا مشخص و برطرف گردد و در نهایت مقیاسی با تعداد 35 گویه و با روش پاسخ دهی 5 درجه‌ای طیف لیکرت در بازه(هرگز تا همیشه) طراحی شد، برای بررسی روایایی و پایای مقیاس در ابتدا تحلیل عاملی اکتشافی برای استخراج عامل‌های مناسب اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین با روش‌های مؤلفه‌های اصلی و

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

چرخش واریمکس توسط نرم افزار IBM SPSS Statistics 23 انجام شد، قبل از تحلیل عاملی اکتشافی قابلیت تحلیل عاملی اکتشافی توسط آزمون KMO و آزمون اصلی و چرخش واریمکس انجام شد و در نهایت با توجه به شاخص‌های مقدار ویژه، درصد واریانس و نمودار شیب دامنه کتل عامل‌ها استخراج شدند. بر اساس نتایج به دست آمده 7 عامل اولیه دارای ارزش ویژه بالاتر از 1 بودند، که جدول 3 نتایج

جدول 2: مقیاس‌های معرفی شده در پژوهش‌های پیشین برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین

ردیف	سنجه	پژوهش	هدف سنجه	آلفای کرونباخ
1	مقیاس اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین	(10)	سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی نوجوانان در بازه سنی 15 تا 18 سال	0/96
2	مقیاس اعتیاد به شبکه اجتماعی فیسبوک	(9)	سنجش میزان اعتیاد به شبکه اجتماعی فیسبوک	0/92
3	مقیاس اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین	(2)	سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین	0/83
4	مقیاس اعتیاد به گوشی هوشمند	(1)	سنجش میزان اعتیاد به گوشی‌های هوشمند به واسطه اپلیکیشن‌های شبکه‌های اجتماعی آنلاین	0/80

کرویت بارتلت آزموده شد. برای تعیین پایایی مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین مقدارآلفای کرونباخ توسط نرم افزار IBM SPSS Statistics 23 محاسبه شد و برای تأیید ساختار عامل‌های مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین و تعیین روایی مقیاس، تحلیل عاملی تأییدی با روشML و با استفاده از نرم افزار لیزرل LISREL 8.80 انجام شد که نتایج این بررسی در قالب یافته‌های پژوهش ارائه شده است.

یافته‌ها

قبل از تحلیل عاملی اکتشافی، قابلیت تحلیل عاملی اکتشافی از طریق آزمون KMOو آزمون کرویت بارتلت انجام شد، مقدار آماره KMO برابر با 0/917 بود که بیشتر از 0/7 و نشانگر کافی بودن حجم نمونه برای انجام تحیلی عاملی است، آماره خی دو برابر با 3400/941 که در سطح 0/001 معنی دار است بنابراین رابطه معنی داری بین سؤالات وجود دارد و نشان می‌دهد که ماتریس همبستگی داده‌ها در جامعه صفر نیست، بنابراین عامل یابی قابل توجیه است. تحلیل عاملی اکتشافی به منظور استخراج مناسب‌ترین عامل‌ها با روش‌های مؤلفه‌های به دست آمده را نشان می‌دهد.

برای تعیین پایایی مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین از روش آلفای کرونباخ استفاده شد، که در جدول 4 نتایج به دست آمده گزارش شده است، مقدار آلفای کرونباخ تمامی عوامل دارای مقدار بالای 0/6 و قابل قبول هستند و مقدار آلفای کل به دست آمده برای مقیاس برابر با 0/93 است که نشان می‌دهد سنجه از پایایی قابل قبول و کافی برخوردار است.

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

جدول3: شاخص‌های آماری تحلیل عاملی مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد تراکمی واریانس تبیین شده
عامل 1	11/572	33/064	33/064
عامل 2	2/769	7/913	40/977
عامل 3	1/691	4/831	45/807
عامل 4	1/575	4/501	50/308
عامل 5	1/304	3/727	54/035
عامل 6	1/277	3/468	57/683
عامل 7	1/070	3/057	60/748

جدول 4: ضرایب آلفای کرونباخ مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین

معیارها	شماره گویه	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
عدم توانایی تحمل	4، 5، 7، 11، 12، 14، 19، 20، 23، 33، 34	11	0/87
مشکلات زندگی	15، 18، 21، 22، 35	5	0/74
سندروم خودداری	3، 6، 7، 8، 31	5	0/85
وابستگی	10، 16، 24، 32	4	0/75
رضایت جایگزین	17، 25، 28	3	0/66
شدت استفاده از اپلیکیشن‌های موبایل	1، 13، 29	3	0/81
تغییرات خلق و خو	2، 26، 27، 30	4	0/62
کل مقیاس		35	0/93

به منظور تعیین روایی و تأیید ساختار عامل‌های مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین که در مرحله تحلیل عاملی اکتشافی استخراج شد، مدل تحلیل عاملی تأییدی با روش ML انجام شد، در جدول 5 شاخص‌های برازش مربوط به تحلیل عاملی تأییدی مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین گزارش شده است که با توجه به نتایج گزارش شده در جدول 5 شاخص خی دو برای مدل آزمون شده معنادار است ولی با توجه به وابسته بودن این شاخص به حجم نمونه، اعتبار آن برای برازش مدل مناسب نیست، مقدار شاخص x^2/df برابر با 1/747 و کمتر از 3 است که نشان می‌دهد مدل از برازش خوبی برخوردار است، و شاخص‌های CFI، NFI، RFI، NNFI بیشتر از مقدار 0/90 و شاخص IFI در بازه 0و1 و شاخص RNFI بیشتر از مقدار 0/50 است که تمامی این مقادیر نشان می‌دهد برازش مناسب مدل است، هم‌چنین شاخص RMSEA دارای مقدار کمتر از0/08 است که نشان‌دهنده برازش خوب مدل با داده‌های جمع آوری شده است. در نگاره 2، ساختار نهایی سنجه بعد از انجام تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تأییدی نشان داده شده است، در مرحله

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

جدول 5: شاخص‌های برازش تحلیل عاملی تأییدی مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین

شاخص برازش	برازش قابل قبول	مقدار در پژوهش حاضر
X^2	معنادار نباشد	939/63 (p< 0/001)
df	-	536
X^2/df	کمتر از 3	1/747
RMSEA	کمتر از 0/08	0/061
CFI	بیشتر از 0/90	0/97
NFI	بیشتر از 0/90	0/93
RFI	بیشتر از 0/90	0/92
NNFI	بیشتر از 0/90	0/97
IFI	بین 0 و 1	0/97
PNFI	بیشتر از 0/50	0/84

تحلیل عاملی تاییدی گویه شماره 2 به دلیل داشتن بار عاملی کمتر از 0/4 حذف شد، بنابراین ساختار نهایی مقیاس اخلاقی شامل 34 گویه و 7 معیار است. بعد از حذف گویه شماره 2 که مربوط به معیار تغییرات خلق و خو بود، مقدار آلفای کرونباخ این معیار از مقدار 0/62 به مقدار 0/61 تغییر یافت که هم‌چنان نشان‌دهنده پایایی مناسب و قابل قبول این معیار است، مقدار آلفای کرونباخ کل مقیاس بعد از حذف گویه شماره 2 هم‌چنان 0/93 بود که نشان می‌دهد مقیاس از پایایی مناسب و کافی برخوردار است.

بحث

اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که در سال‌های اخیر با افزایش تعداد کاربران شبکه‌های اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به آثار سو اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین در این زمینه پژوهش‌هایی صورت گرفته و ابزاری برای سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین نیز در سایر کشورها معرفی شده است. با توجه به افزایش کاربران ایرانی شبکه‌های اجتماعی آنلاین در این پژوهش مقیاسی اخلاقی برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین دانشجویان طراحی و پایایی و روایی مقیاس مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به روش مؤلفه اصلی، 7 عامل را نشان داد که این عامل‌ها در کل 60/74 درصد از کل واریانس را تبیین می‌کنند. برای سنجش پایایی مقیاس از روش آلفای کرونباخ استفاد شد که مقدار آلفای کرونباخ برای کل مقیاس برابر با 0/93 و نشان‌دهنده قابلیت اطمینان و پایایی مقیاس بود، هم‌چنین مقادیر آلفای کرونباخ برای 7 معیار سنجش اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین بین بازه با 0/87تا 0/61 بود که نشان‌می‌دهد، معیارها نیز از پایایی قابل قبول و مناسبی برخوردار بودند. مقادیر شاخص‌های برازش x^2/df و RMSEA به ترتیب دارای مقادیر1/74 و 0/061 و شاخص‌های CFI، NFI، NNFI،RFI دارای مقادیر بالای 0/9 بودند که نشان‌دهنده برازش مناسب مدل 7 معیاری برای مقیاس اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین است. در سال 2015 سنجه‌ای دارای 7 معیار برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین دانش آموزان در کشور پرو ارائه شده است (10)، مقدار مربوط به آلفای کرونباخ مقیاس مذکور برابر با 0/96 است و مقادیر مربوط به شاخص‌های x^2/df،CFI و RMSEA به ترتیب برابر با 0/91، 2/01 و 0/047 بوده است، مقایسه این نتایج با نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر نشان‌دهنده هم‌سو بودن یافته‌های

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

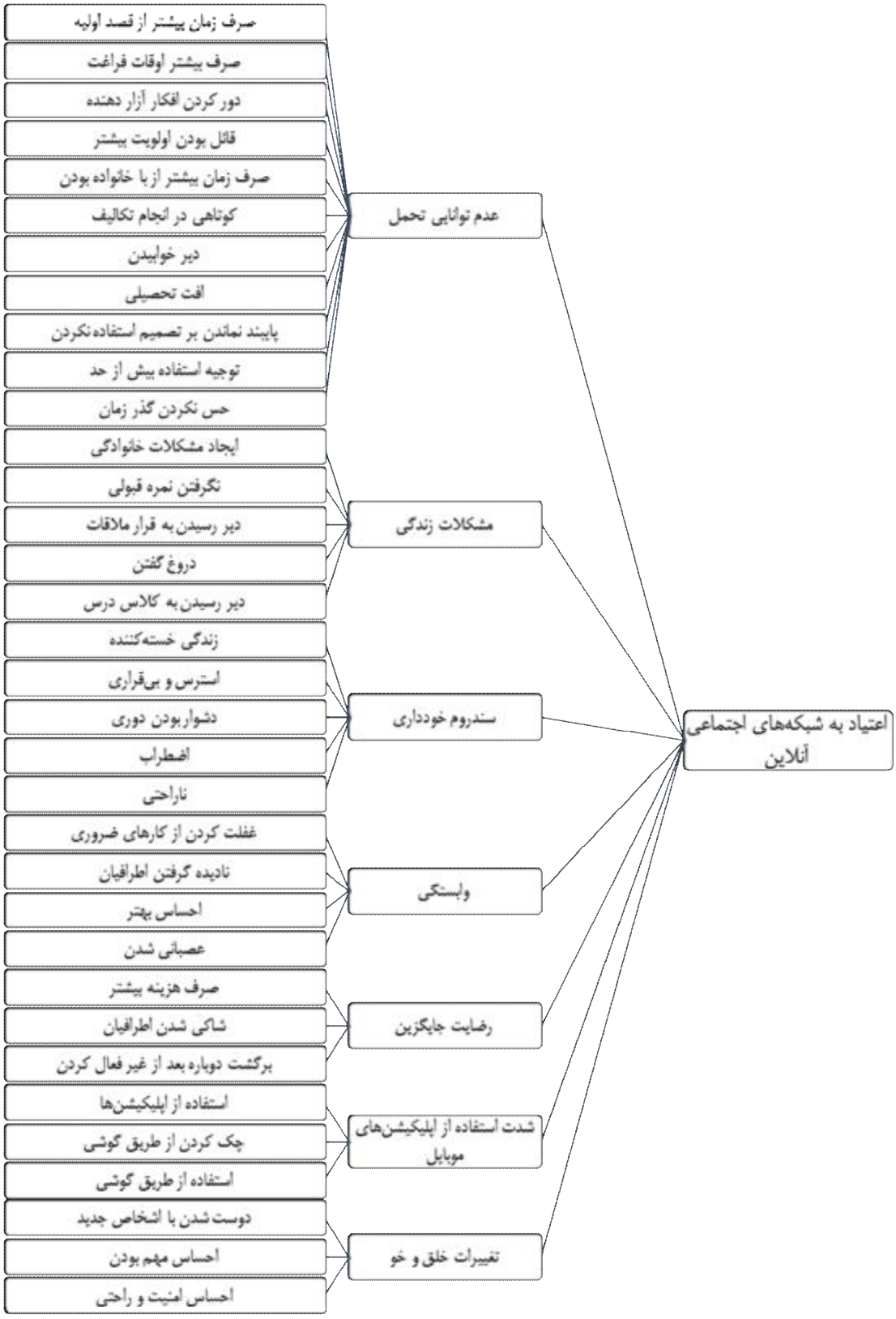

نگاره 2: ساختار مقیاس اخلاقی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

مربوط به پژوهش حاضر و پژوهش انجام شده در سال 2015 است. در سال 2014 نیز مقیاسی با تعداد 4 معیار برای سنجش میزان اعتیاد به فیسبوک در کشور تایوان ارائه شده است (9)، مقدار آلفای کرونباخ مربوط به این مقیاس برابر با 0/92 و بسیار نزدیک به مقدار آلفای کرونباخ به دست آمده برای مقیاس ارائه شده در پژوهش حاضر است. در پژوهشی که در سال 2016 به منظور تعیین ارتباط کیفیت خواب و میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین انجام شده است، مقیاسی با تعداد 2 معیار برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین معرفی شده است (2) که مقدار آلفای کرونباخ این سنجه برابر با 0/83 و کمتر از مقدار به دست آمده برای آلفای کرونباخ مقیاس ارائه شده در پژوهش حاضر است، بنابراین مقیاس ارائه شده در پژوهش حاضر دارای پایایی بیشتری از مقیاس مذکور است. مقایسه یافته‌های مربوط به مقیاسی که در سال 2016 برای سنجش میزان اعتیاد به گوشی‌های هوشمند ارائه شده است (1) با یافته‌های پژوهش حاضر نشان‌دهنده پایایی بیشتر مقیاس ارائه شده در پژوهش حاضر است.

یک محدودیت مهم در پژوهش حاضر پایین بودن حجم نمونه آماری و انتخاب دانشجویان دانشگاه صنعتی ارومیه به عنوان جامعه آماری است و با وجود اینکه مقدار آماره KMO در یافته‌های پژوهش بیانگر کافی بودن حجم نمونه برای تحلیل عاملی بود، یافته‌های این پژوهش را باید با احتیاط به کل جامعه دانشجویان ایران تعمیم داد و در نهایت پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی از حجم نمونه آماری بیشتر استفاده گردد و هم‌چنین جامعه آماری وسیع‌تری به غیر از دانشجویان و شامل تمامی کاربران شبکه‌های اجتماعی آنلاین مورد پژوهش قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مقیاس اخلاقی ارائه شده با تعداد 34 گویه و 7 معیار عدم توانایی تحمل، مشکلات زندگی، سندروم خودداری، وابستگی، رضایت جایگزین، شدت استفاده از طریق اپلیکیشن‌های موبایل شبکه‌های اجتماعی و تغییرات خلق و خو، از قابلیت اطمینان و اعتبار بالایی برخوردار است و از این مقیاس می‌توان به عنوان یک ابزار مناسب برای سنجش میزان اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین دانشجویان ایرانی استفاده کرد.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار محترم شمرده‌شده است و تمامی دانشجویان با رضایت کامل به سنجه پاسخ داده‌اند و سایر اصول اخلاقی همچون رازداری رعایت شده است.

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

واژه‌نامه

1. Smart Phone — گوشی هوشمند
2. Social Networking Apps — برنامه‌های کاربردی شبکه‌های اجتماعی
3. Computer Networks — شبکه‌های کامپیوتری
4. Ethics — اخلاق
5. Information Technology Ethics — اخلاق فناوری اطلاعات
6. Ethical Dilemmas — معضلات اخلاقی
7. Privacy — حریم خصوصی
8. Online Social Networks Addiction — اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی آنلاین
9. Technology Addiction — اعتیاد به تکنولوژی
10. Non-Chemical Addiction — اعتیاد غیردارویی
11. Moral Health — سلامت اخلاقی
12. Abstinence Syndrome — سندروم خودداری
13. Withdrawal — باز پس گرفتن
14. Compulsive — اضطرار
15. Substitute Satisfaction — رضایت جایگزین

References:

1. Salehan M, Negahban A. (2013). Social networking on smartphones: When mobile phones become addictive. Computers in Human Behavior; 29: 2632-2639.
2. Xanidis N, M. Brignell C. (2016). The association between the uses of social network sites, sleep quality and cognitive function during the day. Computers in Human Behavior; 55: 121-126.
3. Symeonidis P, Dimitrios N, Yannis M. (2014). Recommender systems for location-based social networks. Springer.P. 21-34.
4. Khanmohammadi M, Farhud D, Ranjbar B, Malmir M. (2016). Ethics in convergence of science and technology. Ethics in Science and Technology; 11(2):1-10 (In Persian).
5. Theqaghttoleslami A, Akbari M, Javadi M. (2015). IT ethics based on the technological determinism approach. Ethics in Science and Technology; 9(4):0-0 (In Persian).
6. Hamidi H. (2016). Women's view points in the field of ethics and privacy in social networks. Ethics in Science and Technology; 11(1): 39-50 (In Persian).
7. Turculet M. (2014). Ethical issues concerning online social networks. Procedia - Social and Behavioral Sciences; 149: 967-972
8. Fox JJ, Moreland J. (2015). The dark side of social networking sites: An exploration of the relational and psychological stressors associated with Facebook use and affordances. Computers in Human Behavior; 45: 168-176.
9. Hong F, Huang D, Lin H, Chiu S. (2014). Analysis of the psychological traits, Facebook usage, and Facebook addiction model of Taiwanese university students. Telematics and Informatics Journal.
10. Vilca L, Vallejos M. (2015). Construction of the risk of addiction to social networks scale (Cr.A.R.S.). Computers in Human Behavior; 48: 190-198.
11. Lee Y, Chang C, Lin Y, Cheng Z. (2014). The dark side of smartphone usage: Psychological traits, compulsive behavior and techno stress. Computers in Human Behavior; 31: 373-383.
12. Samaha M, Hawi N. (2016). Relationships among smartphone addiction, stress, academic performance, and satisfaction with life. Computers in Human Behavior; 57: 321-325.
13. Chen L, Yan Z, Tang W, Yang F, Xie X, He J. (2016). Mobile phone addition levels and negative emotions among Chinese young adults: The mediating role of interpersonal problems. Computers in Human Behavior; 55: 856-866.
14. Lopez-Fernandez O. (2015). Short version of the Smartphone addiction scale adapted to Spanish and French: Towards a cross-cultural research in problematic mobile phone use. Addictive Behaviors; 42.
15. Kuss DD, Griffiths MF, Binder J. (2013). Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. Computers in Human Behavior; 29: 959-966.

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]

16. Hong FY, Chiu SI, Huang DH. (2012). A model of the relationship between psychological characteristics, mobile phone addiction and use of mobile phones by Taiwanese university female students. Computers in Human Behavior; 28: 2152-2159.

17. Hadlington LJ. (2015). Cognitive failures in daily life: Exploring the link with Internet addiction and problematic mobile phone use. Computers in Human Behavior; 51: 75-81.

18. Jun S. (2016). The reciprocal longitudinal relationships between mobile phone addiction and depressive symptoms among Korean adolescents. Computers in Human Behavior; 58: 179-186.

19. Roberts J, Pullig C, Manolis C. (2015). I need my smartphone: A hierarchical model of personality and cell-phone addiction. Personality and Individual Differences; 79: 13-19.

20. Liu QX, Fang XY, Yan N, Zhou ZK, Yuan XL, Lan J, Liu CY. (2015). Multi-family group therapy for adolescent Internet addiction: Exploring the underlying mechanisms. Addictive Behaviors; 42:1-8.

21. Müller KW, Dreier M, Beutel ME, Duven E, Giralt E, Wolfling K. (2016). A hidden type of internet addiction? Intense and addictive use of social networking sites in adolescents. Computers in Human Behavior; 55: 172-177.

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-11-28]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1396.12.3.6.5]